

A CELEBRATION OF SACRED POETRY

Mare Andrada

PhD Student, „Petru Maior” University of Tîrgu-Mureş

Abstract: The subject of this study shows how humans did not only inherit their forefathers' beliefs, but also their ideas, and explains how poets were able to embody reality by means of artistic symbols that reflected such elements of their lives as emotions and objective mental states. The sacred space and the symbolic of the centre are essential for sacred writing. The Sacred has become a key term in recent writings, and what is at its core is often astonishingly undefined, open and ambivalent. Important theories of the Sacred have been articulated in the 20th century by Otto, Eliade, Caillois, Girard, Ricoeur etc. This study discusses about a range of images and texts in order to understand the notion of the sacred – in the past and today.

Keywords: spirituality, Divinity, concepts of the sacred, mysticism, poems

În agitatul spațiu al literaturii postbelice, sacrul creează un orizont în care refugiul în liniște este căutat neconștient de zbuciumatul suflet omenesc. Astfel, evadarea în sacru este șansa sufletului de a-și descoperi identitatea pierdută în timpurile biblice. Atât preocupările filosofice cât și cele de fenomenologie religioasă cu privire la noțiunea termenului *sacru* își au originea în filosofia secolului al XIX-lea. De la însemnătatea sacrului în raport cu divinul și până la a-l separa de religie, accepțiunile date acestei categorii sunt numeroase și variate. Termenul de „sacru” își are originea etimologică în lat. „sacrum”, și înseamnă „ceea ce nu poate fi atins fără a întina, sfânt”.¹ Sacralitatea adună împreună primitivi și moderni, rațiune și realitate supranaturală, timp și spațiu, inform, amorf și omogen. Deoarece lumea în care trăim a fost întotdeauna încărcată de valori religioase, indiferent de crizele cu care s-a confruntat istoria, se cuvine să creionăm o schiță a modului în care sacrul a fost perceput de cei care l-au teoretizat.

Lumea în care trăim a fost întotdeauna încărcată de valori religioase, iar forța cu care este realizat sacrul este mereu gata să se răspândească în afara lui, să se scurgă. Prin acest fapt, protecția sacrului este deosebit de importantă. Acesta trebuie apărat de orice tangență din partea profanului, deoarece capacitatea celui din urmă este de a altera, de a-l face să-și piardă însușirile specifice. Sacrul este un izvor al oricărei eficacități, pe când profanul nu poate fi decât disprețuit. Opoziția dintre sacru și profan permite definirea unuia în raport cu celălalt prin simpla negare, fiind comună tuturor abordărilor, însă fiecare știință se raportează la sacru în mod diferit.

Pentru Otto, religia intră în sfera raționalului, dar cu toate acestea, sacrul nu poate fi cuprins în concepte deoarece sacrul este mister care se poate revela doar prin experiența trăită. Astfel, conceptele devin incapabile de a surprinde sacrul. Dacă raționalul este reprezentat de un lucru înțeles clar, atunci esența divinității poate fi desemnată drept rațională, iar religia care afirmă și recunoaște acest concept este și ea o religie rațională. Numai prin acest aspect este posibilă „credința înțeleasă ca o convingere cristalizată în concepte clare și opusă simplului sentiment”² Raționalismul este de fapt acceptarea miracolului, iar între „raționalism și contrariul său există mai curând o anume diferență

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 942.

² Rudolf Otto, *Sacru*, trad. Ioan Milea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 7.

calitativă, ținând de starea sufletească și de conținutul sentimental al credinței. Acestea din urmă depind în mod esențial de raportul dintre rațional și irațional în ideea de Dumnezeu.”³

Poezia religioasă este o formă concretă de comunicare, dintotdeauna, a omului cu Dumnezeu. Textele de inspirație divină transfigurează sufletul omului, iar poezia religioasă stă la baza întregii evoluții a limbii și a literaturii române, deoarece poezia religioasă demonstrează că spațiul unde s-a așezat geneza poporului român a fost un spațiu creștin în care s-au scris cărți, cu ajutorul lui Coressi, Dosoftei, Antim Ivireanu, Varlaam etc.

Indispensabilă cultului sacral, poezia este limbajul uman predilect în relația dialogală cu sacrul, dar mai precis cu zeul. Ființa umană se confruntă cu necesitatea de a comunica într-un mod intim cu ființa lui și poate comunica numinosul fără să-l conceptualizeze.

Atunci când își propune să identifice sacrul în poezie, critica literară include în sfera ei de interes alegeri cu spectru foarte larg, de la creații literare religioase până la poeme filosofice, mitologice, ermetice.

Având caracteristică transfigurarea realității prin crearea de imagini sensibile, poezia unește profanul ontologic cu sacrul teologic, dând naștere la noi modele poetice, căci „doar prin poem, pornind de la aceasta, ajungem la o mai bună înțelegere intuitivă a naturii sale. Natura sa nu este să ascundă, ci să se arate drept adevăr, să se deschidă în lumina adevărului.”⁴

Sacrul reprezintă pentru fiecare experiență lirică o provocare neîncetată. La fel cum există vârste ale culturilor și ale poeziei, tot așa există și vârste ale sacrului. Totalitatea imaginilor sacrului dintr-o anumită perioadă istorică generează un anumit comportament religios, iar căutarea sacrului este o condiție necesară pentru găsirea acestuia. La sacru ajunge doar cel care caută și care este dispus să facă eforturi deosebite pentru a trece dincolo de obișnuințele și granițele lumii vizibile. Pentru că sacrul nu poate fi perceput niciodată direct, dar prin intermediul hierofaniei (a manifestării sacrului în profan) putem ajunge la ceea ce este pentru totdeauna ascuns, voalat. Așa cum am spus mai sus, sacrul are forme de manifestare care poartă numele de hierofanii. Prin această hierofanie, literatura devine act vestitor prin care se manifestă sacrul.⁵

Așadar, căutarea sacrului înseamnă fie drumul spre origini, fie întruchiparea binelui absolut în ființa divin-omenească a Mântuitorului, fie întoarcerea spre universul ingenuu, interior, adevăratul *locus sacer*, sălaș al lui Dumnezeu. În oricare dintre aceste situații problematice s-ar afla, omul mărturisește că în subconștientul său legătura cu sacrul este o permanență, iar *homo religiosus* manifestându-se în deplinătatea trăirilor sale. După cum afirmă și Blaga, lumea, cu tot ceea ce conține și cu tot ceea ce o înconjoară, este un mister ce își așteaptă dezlegarea. „Inaparentul divin se retrage în formă, dându-i măsura și posibilitatea revelării de sine în imagine. Starea de revelare a Dumnezeului necunoscut este măsura în care el lasă să se vadă, să se vadă formă apariției într-o imagine.”⁶

În *Estetica poeziei lirice*, Liviu Rusu afirmă că poezia nu este irațională, ea aducând la lumină eul original de sub masca dură a eului empiric: „poezia nu se răzvrătește împotriva rațiunii, ci reprezintă o retragere din rațiunea conceptuală, mecanică, în rațiunea vie, în care

³*Ibidem*, p. 9.

⁴Dorin Ștefănescu, *Poetalul*, Ed. Limes, Cluj, 2016, p. 59.

⁵În acest sens, H.-G. Gadamer notează: „În orice mărturie artistică este vestit ceva, este cunoscut și recunoscut ceva. [...] Totuși, pretenția mesajului creștin trece dincolo de acest nivel, arătând direcția contrară. Mesajul arată ce nu le poate izbuti oamenilor și câștigă tocmai de aici pretenția și radicalitatea ofertei sale” („Experiența estetică și cea religioasă”, în Hans-Georg Gadamer, *Actualitatea frumosului*, traducere de Val. Panaitescu, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 142).

⁶Dorin Ștefănescu, *Poetica imaginii. O fenomenologie a inaparentului*, Ed. Paideia, București, 2015, p. 294.

totul cântă în armonie clară. Ea este expresia fidelă a ceea ce Pascal a numit atât de fericit *la raison du cœur*.⁷

Spațiul în care s-a dezvoltat poezia românească este un spațiu predominant creștin, de aceea sintagma „poezie creștină” are tot dreptul să se numească astfel. Poezia creștină este parte integrantă a sacrului, a religiosului. Poetul se cunoaște pe sine însuși prin poezie, se redescoperă printr-un univers propriu. Un studiu aplicat asupra relației dintre sacru și poezie îi aparține lui Horia Bădescu. Aici, poetul redă poeziei ceea ce este prin excelență al poeziei, adică îi restaurează sensul. Pornind de la ipoteza că omul, o victimă a crizei identitare cauzate de pierderea stării primordiale, trăiește continuu nostalgia sentimentului. Căutând înlăuntrul său și în imanentul transcendent al lumii sensul prezent-absent, poeziei îi revine un singur rol, acela de a surprinde manifestarea sacrului în realitatea contingentului, de a spori misterul tăcerii ei. Conform concepției blagiene, Horia Bădescu recunoaște că scrierea de poezie înseamnă participarea la sufletul universal în mod creator, co-existând cu unicitatea Ființei: „fiindcă a vedea altfel presupune ascunderea dezvoltării ascunsului, pentru a-l putea vedea pe acesta manifestându-se în ascunderea sa.”⁸ Ducând imediat la perplexitate în fața ordinii ascunse a lumii, orbirea himerică îl așază pe poet într-o vale a mirării creatoare, autorul numind aceasta „mysterium mirum care face din poezie o teologie a mirării.”⁹ Fiind o memorie a Ființei, născându-se acolo unde răsună vocea imperceptibilă, dar perceptibilă a Ființei, nespusul și tăcerea definesc poemul: „Nu cuvintele, ci cantitatea de tăcere conținută-n poem e aceea care măsoară raportul acestuia cu Verbul și permite să percepem cât de mult poemul se află în Logos, în Ființă,”¹⁰ poemul devenind un lung șir de tăceri dar și de revelații. Fiind un fenomen al tăcerii, „fiecare cuvânt ascunde sub – sau mai degrabă *prin* – imaginea expresiei sale un timp al acțiunii proprii.”¹¹ Dar această tăcere „face posibilă nașterea cuvântului dintr-un fel de pat germinativ în care încolțește tot ce poate fi spus și ascultat. Tăcere rezonantă, căci ea își potrivește măsura cu inflexiunile trăirii și ale înțelegerii, găsind nu doar cuvântul potrivit pentru a-i exprima sensul, ci și imaginea activă, semnificația reveriei care îi dă curs liber.”¹²

Ghemuindu-se în brațele literaturii din care face parte, poezia are ceva în plus față de acesta, iar Horia Bădescu definește surplusul ca pe o „încărcătură transcendentă a poemului, ca faptă de discurs, cum ar zice Ricoeur, ca metaforă sacră, Verb creator.”¹³

În literatură, poezia devine rugăciune, o modalitate artistică de a comunica gândurile, ideile și sentimentele într-un mod specific liric, în care profunzimea cugetării și complexitatea exprimării primesc conotații dintre cele mai diverse. Poezia devine rugăciune și rugăciunea devine poezie atunci când divinul se impregnează în versurile artistului prin depășirea limitelor și deschiderea orizontului spre logos. Arta limbajului este o facere, o creație care imită pe Dumnezeu, poetul fiind inundat de lumina divină, el fiind cel care duce mesajul, aprinde și menține făclia la oameni prin intermediul inter și transtextualității remarcând etapele: arta scrierii textului, momentul receptării textului, efectul de purificare provocat de text. Când toate acestea coexistă, ceva „semnificabil se așază în poem, se pune la dispoziția posibilității de a semnifica. [...] Această semnificare diferită de cea a adevărului prin imitație instituie realitatea unei lumi nefamiliare, neîntâlnită în felul în care ea ni se înfățișează, și totuși o lume în care ne regăsim.”¹⁴

⁷ Liviu Rusu, *Estetica poeziei lirice*, Ed. Pentru Literatură, București, 1969, p. 178.

⁸ Horia Bădescu, *Memoria Ființei. Poezia și sacrul*, Ed. Junimea, Iași, 2008, p. 33.

⁹ *Ibidem*, p. 63.

¹⁰ *Ibidem*, p. 184.

¹¹ Dorin Ștefănescu, *Poetalul*, ed. cit., p. 111.

¹² *Ibidem*, p. 111.

¹³ Horia Bădescu, *op. cit.*, p. 171.

¹⁴ Dorin Ștefănescu, *op. cit.*, p. 59.

Poeții români și-au asumat o viziune creștină asupra existenței, iar temele, motivele, imaginea creștină nu sunt numai „ingrediente” oarecare în afara oricărei intenții de mărturisire creștină.

Poeziile sunt mai mult decât niște texte lirice, ele sunt hierofanii, deoarece transmit manifestări sacre în planul lumii materiale, fiind și catalizatorul relației dintre rațional și irațional, devenind o altă realitate, dar ce face ca în această lume „străină care ne atrage în lumina ei să nu ne simțim străini? Faptul că înțelegem despre ce este vorba, că acceptăm ceea ce ne e dat să vedem înseamnă că adevărul pe care îl considerăm străin de noi e și al nostru. Poemul ni se deschide pentru că află în noi o deschidere.”¹⁵

Poezia religioasă are un mesaj înățător de transmis cititorilor: poetul este cel care poartă un mesaj înalt în istorie, el este un mărturisitor și un purtător al Logosului, al Iubirii, al Luminii și al Bucuriei. Poezia religioasă este o formă concretă de comunicare, dintotdeauna, a omului cu Dumnezeu, textele de inspirație divină transfigurând sufletul omului, însă „Divinul păstrează distanța; pentru ca el să se retragă în imagine trebuie să existe o distanță care să o primească. Retragerea însăși creează distanța, măsura în care forma capătă imagine.”¹⁶

Poezia religioasă este prima formă de manifestare a literaturii române, căreia i-a adus teme și motive lirice de mare sensibilitate artistică; viața, moartea, iubirea, durerea, jalea, bucuria, credința, toate acestea sunt expresii apărute în istoria noastră o dată cu graiul românesc, dar în același timp sunt taine ale sufletului creștin, taine ale mărturisirii și ale împărtășirii acestui suflet românesc. Sintagma de poezie religioasă este o catalogare generală, iar afirmațiile critice trebuie particularizate și contextualizate în sfera largă a religiosului, complexitatea nuanțelor neputând fi ignorată în pledoaria pentru generalizări și încadrări tipologice.

Într-o carte publicată la începutul anilor '20, Carl Schmitt afirmă: „toate conceptele semnificative ale istoriei moderne a statului sunt conceptele teologice secularizate”¹⁷ iar Jacques Maritain afirmă la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial: „nu în înălțimile teologiei, ci în profunzimile conștiinței profane și ale existenței profane este locul unde acționează creștinismul”¹⁸, reieșind că aici că, în secularismul profan există o mare nevoie de sâmbure providențial. La fel cum religiosul, teologicul, sacrul generează adevărul și luminosul în spațiul întunericului și al rătăcirii de sine, tot astfel poezia religioasă „sfințește” locul pe care se așază alături de celelalte creații lirice contemporane.

Conștientizând un redus interes pentru poezia religioasă, Virgil Nemoianu aduce un reproș istoriilor literare că „nu se ocupă îndeajuns de un aspect mereu prezent în cultura produsă de români: dimensiunea spirituală și religioasă.”¹⁹ Însă, deși poezia religioasă românească a fost uneori evitată de istoricii literari, pusă sub semnul întrebării, subapreciată, fiind acuzată de dogmatism și retorism, prin poeți ca Voiculescu, Blaga, Pillat, Nichifor Crainic, Gyr, Fundoianu etc., poezia religioasă conturează rezistența crizelor istoriei, iar prin virtuozitate a avut ecou până azi prin nume ca Valeriu Anania, Daniel Turcea, Paul Aretzu, Doinaș, Ioan Alexandru, Nicolae Ionel, Dan Damaschin etc.

¹⁵ *Ibidem*, p. 59.

¹⁶ Dorin Ștefănescu, *Poetica imaginii. O fenomenologie a inaparentului*, ed. cit., p. 295.

¹⁷ Carl Schmitt, *Teologia politică*, trad. Lavinia Stan și Lucian Turcescu, Ed. Universal Dalsi, 1996, p. 56.

¹⁸ Jacques Maritain, *Creștinism și democrație*, trad. Liviu Petrina, Ed. Crater, București, 1999, p. 43.

¹⁹ Virgil Nemoianu, *Jocurile divinității. Gândire, libertate și religie la sfârșit de mileniu*, Ed. Polirom, Iași, 2000, p. 16.

BIBLIOGRAPHY

- Bădescu, Horia, *Memoria Ființei. Poezia și sacrul*, Ed. Junimea, Iași, 2008
- Gadamer, Hans-Georg, *Actualitatea frumosului*, traducere de Val. Panaitescu, Editura Polirom, Iași, 2000
- Maritain, Jacques, *Creștinism și democrație*, trad. Liviu Petrina, Ed. Crater, București, 1999
- Nemoianu, Virgil, *Jocurile divinității. Gândire, libertate și religie la sfârșit de mileniu*, Ed. Polirom, Iași, 2000
- Otto, Rudolf, *Sacrul*, trad. Ioan Milea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Rusu, Liviu, *Estetica poeziei lirice*, Ed. Pentru Literatură, București, 1969
- Schmitt, Carl, *Teologia politică*, trad. Lavinia Stan și Lucian Turcescu, Ed. Universal Dalsi, 1996
- Ștefănescu, Dorin, *Poetica imaginii. O fenomenologie a inaparentului*, Ed. Paideia, București, 2015
- Ștefănescu, Dorin, *Poetalul*, Ed. Limes, Cluj, 2016